

Grammatikai eszközök kopula-funkcióban

H. VARGA Márta

Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest
hvargamarta@gmail.com

1. Bevezetés

Az ige és az állítmány grammatikai kategóriáinak (idő, mód, szám, személy) egyezéséből adódóan az ige állítmányi szerepre specializálódott szófaj, az állítmány igei természetű mondatrész. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az állítmány kizárólag ige lehet: nomenek, azaz főnevek és melléknevek, illetve főnévi és melléknévi névmások is alkalmasak predikátum-funkció betöltésére, ilyenkor azonban a nem igei (ún. nonverbális vagy nominális) állítmány gyakran kopulával egészül ki.

A kopula grammatikai (szintaktikai) terminus a latin *copula* 'szalag, kötél, kötelék' főnév és származéka, a *copulare* 'összekapcsol, összeesket' ige nyomán jött létre (ld. még *kupleráj*, *kuplung*),¹ hiszen az a feladata, hogy a nem igei állítmánnyal szókapcsolatot alkotva megteremtse az alany és a nem igei predikátum közötti kapcsolatot oly módon, hogy tulajdonképpen igésíti a névszót. A predikatívizáló elemek morfológiailag ugyan lényegesen különbözhetnek egymástól (ld. 3.), de szintaktikai funkciójukat tekintve mindegyik képzőértékű elem: a nem igével kifejezett állítmánynak az állítmányi státusát hivatottak jelölni, egészen pontosan az a feladatuk, hogy képesek legyenek egy nominális kifejezést predikátummá tenni (igésítsék a nominális állítmányt), és összekapcsolják azt egy alannyal.² A mondat nem igével kifejezett

¹ A *kupleráj* 'bordélyház' a német *Kuppler* 'házasságközvetítő, kerítő' főnév származéka. A német *kuppeln* 'házasságkötés céljából összeismertet, kerít' igére, végső soron pedig a latin *copulare* 'összeköt' igére vezethető vissza. A 'bordélyház' jelentés jelentésváltozással jött létre a magyarban (vö. Zaicz 2006: 460). A magyarban használatos *kuplung* 'tengelykapcsoló' a német *Kupplung* szóból származik, amely a német *kuppeln* 'összeköt, összekapcsol' szó származéka (vö. Zaicz 2006: 460).

² A kopula igei toldalékhordozó funkcióját a szakirodalom „statiszta-hipotézis”-ként ismeri (*dummy-hypothesis*). Ez közkeletű elképzelés ugyan, valójában azonban számos ellenpéldát lehet találni, ld. pl. Gugán – Csepregi – Hegedűs 2019.

állítmánya minden esetben olyan grammatikai eszközöket (morfológiai elemeket) vesz maga mellé, amelyek annak állítmányi mivoltát hivatottak jelölni (több nyelvben egyébként valódi toldalékmorféma, ún. verbalizáló affixum vesz részt kopulaként a nominális állítmány igésítésében, ld. 3.4.).

A tanulmány elsődleges célja, hogy áttekintést adjon a nominális mondatok állítmányi szerkezeteinek kopuláiról a világ különböző nyelveiben (elsősorban a WALS 2005 adatai alapján), bemutassa a kopula funkciót betöltő grammatikai kifejezőeszközöket, azok szófaji forrásait (igék, névmási elemek, partikulák, verbalizáló affixumok stb.) és a grammatikalizációs folyamatok morfológiai következményeit.

2. A nyelvek kopulahasználatáról

A nominális mondatok állítmányi szerkezeteinek kopuláit bemutató világtérkép (WALS 2005: 486–489) adatai alapján a nyelveket alapvetően két csoportba lehet sorolni: a skála egyik végpontján a zéró-kopulát egyáltalán nem ismerő nyelvek állnak (pl. angol, német, olasz, finn, észt), a skála másik végpontján pedig a nominális szerkezetekben zéró-kopulát használó nyelvek³ szerepelnek, amelyek ezt a mondattípust (hangzó) igei elem nélkül szerkesztik: ilyenkor az alany és a névszói predikátum csak egymás mellé van állítva (ilyen nyelvek főként a Csendes-óceán térségében: Ausztráliában, Új-Guineában, valamint Dél-Amerikában és Afrika nyugati partvidékén található nagy számban, vö. WALS 2005: 487). Stassen tipológiai munkáiban (pl. 1997) rámutat arra is, hogy amennyiben egy nyelvben lehetséges a zéró kopula használata, akkor az jelen időben és leginkább egyes szám harmadik személyben várható.

A zéró-kopula használata egy-egy nyelvcsaládon belül megjósolhatatlan. Nemcsak a genealógiailag, hanem a földrajzilag egymáshoz közel álló nyelvek között is nagy különbség lehet a zéró-kopula használatának mikéntjében és mértékében.

2.1. A zéró-kopulát nem ismerő nyelvek csoportja, pl.

angol:	<i>My friend</i>	<i>is</i>	<i>a doctor.</i>
német:	<i>Mein Freund</i>	<i>ist</i>	<i>ein Arzt.</i>
olasz:	<i>Il mio amico</i>	<i>è</i>	<i>medico.</i>
finn:	<i>Ystäväni</i>	<i>on</i>	<i>lääkäri.</i>
	'A barátom	COP/3.SG.PRES	orvos.'

³ A zéró-kopula terminus azokra a mondat szerkezetekre utal, amelyekben az alany és a nem igei (nominális) predikátum közötti kapcsolatot nem biztosítja hangzó (testes) lexikális elem (ige).

2.2. A zéró-kopulát használó nyelvek csoportja, pl.

pitjantjatjara (Észak-Ausztrália):

<i>wait</i>	<i>ngalyayala</i>
man	doctor

'The man is / was a doctor' (vö. WALS 2005: 486).

asmat (Új-Guinea, Pápua, Indonézia):

<i>no</i>	<i>ów</i>	<i>akát</i>
1.SG	man	handsome

'I am / was a handsome man' (vö. WALS 2005: 486).

A WALS által vizsgált 386 nyelv nagyobb része, 55%-a (211 nyelv) nem ismeri a zéró-kopula fogalmát, 45%-a (175 nyelv) azonban használ zéró-kopulát (WALS 2005: 486).

2.3. A két végpont között számtalan közbülső variáció létezik: vannak nyelvek, amelyekben csak bizonyos módra, időre, számra, személyre korlátozódik a zéró-kopula használata. Az orosz nyelv sajátossága például az, hogy már nincsenek meg benne a létige (*есть*) alakjai kijelentő mód jelen időben, kivéve az egyes számú harmadik személyű alakot (*есть*), de ezt sem használják kopulaként. A létige összes többi (múlt és jövő idejű) alakja azonban megvan és kopulaként kötelező a használata múlt és jövő időben. A jelen idejű mondatokban tehát kötelező a kopulaelhagyás minden számban és személyben.

jelen idő:	<i>я врач Ø</i>	'én orvos vagyok'
	<i>ты врач Ø</i>	'te orvos vagy'
	<i>он / Иван врач Ø</i>	'ő / Ivan orvos'
	<i>мы врачи Ø</i>	'mi orvosok vagyunk'
	<i>вы врачи Ø</i>	'ti orvosok vagytok'
	<i>они врачи Ø</i>	'ők orvosok'
múlt idő:	<i>Иван был</i>	<i>врачом</i>
	Ivan COP/3.SG.M.PAST	orvos (INSTR)
	'Ivan orvos volt.'	
jövő idő:	<i>Иван будет</i>	<i>врачом.</i>
	Ivan COP/3.SG.FUT	doctor (INSTR)
	'Ivan orvos lesz'	

Az Európában beszélt nyelvek között a magyar talán azért számít különlegesnek a zéró-kopula használatában, mert a nominális mondatok múlt és jövő időben (minden módban) minden számban és személyben hangzó kopulát tartalmaznak, kijelentő módban, jelen időben, egyes vagy többes számú 3.

személyű alanyt tartalmazó mondatokban azonban egy mondat típusban sem találunk hangzó kopulát.

Személyes névmások	NÉVSZÓ főnév ~ melléknév ~ névmás	van (segédige)
(én)	orvos(ok) fiatal(ok) ez(ek) ilyen(ek)	vagyok/voltam/leszek lennék/lettem volna/legyek
(te) (ön, maga)		vagy/voltál/leszel lennél/lettél volna/legyél
(ő)		Ø/volt/lesz lenne/lett volna/legyen
(mi)		vagyunk/voltunk/leszünk lennénk/lettünk volna/legyünk
(ti) (önök, maguk)		vagytok/voltatok/lesztek lennétek/lettetek volna/legyetek
(ők)		Ø/voltak/lesznek lennének/lettek volna/legyenek

A helyzet ennél persze bonyolultabb, előfordul ugyanis, hogy a kopula – a kizáró körülmények (kijelentő mód, jelen idő, 3. személy) ellenére is – megjelenik a mondat struktúrájában. Ez a – Varga által „a kopula különleges fennmaradása”-nak nevezett jelenség (Varga 1981: 83) – akkor következik be, ha (1) a predikatív funkcióban lévő névszó mennyiséget, minőségi fokot vagy összehasonlítást fejez ki, és modális jelentéstöbbletet is hordoz (vö. Varga 1981: 84; Keszler 2000: 396), illetve (2) „a mondat nyomatékos állítást vagy tagadást tartalmaz” (Kádár 2011: 76), pl.

Pista bácsi megvan 90 éves (‘Pista bácsi legalább 90 éves’).

Ő van olyan okos, hogy megoldja ezt a nehéz feladatot ↔ Ő nincs olyan okos, hogy megoldja ezt a nehéz feladatot.

A kopulás és a nominális változat között sokszor jelentésbeli eltérés is tapasztalható, pl.

Ő van olyan mérnök, mint te (‘olyan kvalitású’) ~

Ő olyan mérnök, mint te (‘olyan fajtájú vagy olyan kvalitású’).

(vö. Varga 1981: 86–87).

A különlegesen fennmaradó kopulájú nominális állítmányok abban is különböznek a törlődő kopulájú nominális állítmányoktól, hogy a mennyiséget vagy minőséget szubjektív véleményként állítják be, pl. *Ő van olyan mérnök, mint te* (ti. az én megítélésem szerint), szemben a törlődő kopulájú nominális állítmányokkal, amelyek objektív tényként kezelik a mennyiséget vagy a mi-

nőségi fokot, pl. *Ő olyan mérnök, mint te* (vö. Varga 1981: 85). A különlegesen fennmaradó kopulának jellegzetessége még, hogy igekötőt is kaphat: *Megvan ez a hátizsák 30 kiló!* (ahogyan ez a fenti példamondatokban is megfigyelhető).

3. A kopulaként szolgáló elemek típusai

A különféle nyelvek nominális mondataiban szereplő kopulák grammatikai (morfoszintaktikai) státusa meglehetősen tarka képet mutat:

3.1. Vannak igei természetű kopulák, amelyek az igeik morfoszintaktikai sajátosságaival rendelkeznek, tehát társulhatnak mindazokkal az affixumokkal, amelyeket főigei predikátumok is felvesznek. A legfőbb kopulatív ige a létige (pl. ang. *be*, ném. *sein*, sp. *ser*, ol. *essere*, or. *быть*, m. *van*), nem meglepő módon, a létigék ugyanis a leggyakrabban használt lexémák közé tartoznak minden nyelvben, ebből pedig az következik, hogy meglehetősen sokféle (fő- és segédigei) funkciót képesek betölteni (m. *van* funkciót tárgyaló írások pl. Kádár 2004, H. Varga 2010). Kopulatív ige a létigén kívül más is lehet, a magyarban pl. a *marad* (*Életem végéig tanár maradok*) és a *múlik* (*Már elmúltam 20 éves*), ezeket azonban félkopulatívoknak tekinthetők, mivel részben vagy teljesen megtartják lexikai jelentésüket, szemben a *van*-nal, amely szemantikailag „üres”, deskriptív tartalom nélküli elem (vö. Kádár 2011: 10).

3.2. Létezik morfológiailag testesen nem jelölt, szemmel nem látható, nem hangzó, ún. zéró-kopula is (vö. fentebb). Az indoeurópai nyelveket anyanyelvként vagy idegen nyelvként használók számára az igei természetű kopulák, illetőleg a zéró kopula ismertnek, megszokottnak számít, számukra azok a nyelvek tűnhetnek különlegesnek, amelyekben nem efféle grammatikai eszközök biztosítják az alany és a nominális állítmány közötti kapcsolatot. A továbbiakban lássunk ezekre a (számunkra) szokatlan(abb) megoldásokra is néhány példát!

3.3. Vannak nyelvek, amelyekben nem igei természetű kopulák biztosítják az alany és a nominális állítmány közötti kapcsolatot: ezek az ún. pro-kopulák (személyes vagy mutató névmások) amelyekkel elsősorban az Észak- és Közép-Ázsiában, Észak-Afrikában, Közel-Keleten, Kelet-Indonéziában és Melanéziában beszélt nyelvekben találkozni, például a héberben vagy a motuban (Pápua-Új-Guinea).

héber:

A létige kijelentő mód jelen időben hiányzik, helyette egy névmási elem (PRON) állhat: élőlényt jelentő főnévi állítmány esetén a kopula az alanynak megfelelő személyes névmás (PERS) lehet, pl.

<i>Moše</i>	hu	<i>student</i>
Moshe	COP/PRON.3SG.M	diák
'Moshe	ő (hímnem)	diák' (vö. WALS 2005: 487).

Éllettelet jelentő főnévi állítmány esetén a kopula mutató névmás (DEM) is lehet (ha az alany határozatlan), pl.

<i>iton</i>	<i>ehad</i>	zeh	<i>meat</i>	<i>meod</i>	<i>dapim</i> ⁴
Newspaper	a	COP/PRON	INDEF.NUM	INDEF.NUM	pages
Newspaper	a	this	few	very	pages

'Egy újság annyi, mint nagyon kevés lap' (vö. <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kopula>).

'Egy újság kevés, de sok lapból áll' (Fröhlich Róbert fordítása).

'Egy újság nagyon kevés lap(ból áll)' (Gilda Gur fordítása).

motu (Pápua-Új-Guinea):

<i>Lau</i>	na	<i>tau</i>	<i>ia</i>	<i>be</i>	<i>hahine</i>
I	COP/DEM	man	she	COP/DEM	woman

'I am a man, she is a woman' (vö. WALS 2005: 487).

3.4. Egyéb predikatívizáló elemek (pl. partikula és/vagy numerusjel, verbalizáló affixum) is részt vehetnek a nominális állítmány igésítésében. A mondat nem igével kifejezett állítmánya minden esetben olyan morfológiai elemeket vesz maga mellé, amelyek annak állítmányi mivoltát hivatottak jelölni.

3.4.1. Az egyéb predikatívizáló elemek közül predikatív partikula pl. a japánban⁵ fordul elő. A japán nyelv egzotikumaként szokás említeni az udvariasság különféle megnyilvánulásait: az udvariasság foka szerint – az informálistól a formális írott nyelvig – általában négy stílust különböztetnek meg, melyek kifejezésére változatos nyelvi eszközök állnak rendelkezésre (prefixumok, külön ragozási paradigmák, alternatív szavak, különféle tóalakok stb.).

Nominális mondatokban, szokásos regiszterben a semleges mondatok végére a *da* szócska kerül, amelyet a nyelvészek általában kopulaként értelmeznek, pl.

jelen idő:	<i>Hangariijin</i>	da	'Magyar (ember) vagyok' (jelen).
	Hungarian	COP	
múlt idő:	<i>Hangariijin</i>	datta	'Magyar (ember) voltam' (múlt).
	Hungarian	COP.PAST	

⁴ Ennek a héber nyelvű adatnak az értelmezéséért Fröhlich Róbertnek és Gilda Gurnak tartozom köszönettel.

⁵ A japán nyelvű adatokért, példákért tanítványomnak, Szűts Krisztának, a KRE japán MA-szakos hallgatójának tartozom köszönettel.

Ha a beszélő egyben az udvariasságát is kifejezi, a *da* szócskát a *desu* szócskával (kopula-alternánssal) helyettesíti, pl.

jelen idő: *Hangariijin desu* 'Magyar (ember) vagyok/vagy....' (jelen).
Hungarian COP

3.4.2. Az osztjákban és a permi nyelvekben (zürjén, votják) kopula-funkcióban (a legkeletibb osztják nyelvjárásokban) gyakran az esetragos névszóhoz és/vagy az utána álló predikatív partikulához csatlakozó számjel figyelhető meg, pl.

osztják

<i>tem</i>	<i>ämpət</i>	<i>jēm-</i>	<i>-əkəj-</i>	<i>-ät</i>	<i>-ət</i>
This	dog-PL	good	PREDPART	PL.NOM	PL.NOM

'Ez(ek) a kutyák jók' (vö. Honti 1993: 137).

3.4.3. Toldalék-formájú kopulára pl. a törökben, a mordvinban vagy a szamojéd nyelvekben találunk példát. Ez a kopula morfológiailag egy szót alkot a névszói elemmel.

A **török** nyelvben⁶ a kopula a régi *imek* 'van' ige csonka tövéből grammatikalizálódott, amelynek szám és személy szerint különböző alakjai vannak. Megváltozott grammatikai státusát (toldalék-morfémává válását) mutatja, hogy léteznek alakváltozatai (minden számban és személyben négy), amelyek képesek palatoveláris, illetőleg labiális-illabiális illeszkedésre is, pl. egyes szám első személy: *-(i)m*, *-(ü)m* (magas hangrendű változat) / *-(i)m*, *-(u)m* (mély hangrendű változat), pl. *hurvat-ım* 'horvát vagyok' / *arnavut-ım* 'albán vagyok' / *ingiliz-ım* 'angol vagyok' / *türk-üm* 'török vagyok'. Egyes és többes szám 3. személyben a kopula el is maradhat (zéró is lehet):

<i>(Ben) Türk-üm</i>	'(Én) török vagyok'.
<i>(Sen) Türk-sün</i>	'(Te) török vagy'.
<i>(O) Türk-(tür)</i>	'(Ő) török'.
<i>(Biz) Türk-üz</i>	'(Mi) törökök vagyunk'.
<i>(Siz) Türk-sünüz</i>	'(Ti) törökök vagytok'.
<i>(Onlar) Türk-(tür)</i>	'(Ők) törökök'.

A névszói állítmány múlt ideje a *-D* toldalékkal és a kopulával jön létre, pl. *türk-t-üm* 'török voltam', *hurvat-t-ım* 'horvát voltam', *ingiliz-d-ım* 'angol voltam' stb.

⁶ A török nyelvű adatokért, példákért a Zágrábi Egyetem hungarológia-török szakán végzett egykori tanítványomnak, Martin Sukaličnak tartozom köszönettel.

<i>Necla</i>	<i>öğretmen-</i>	-di-	-Ø
Necla	tanár-	PAST	COP/3SG
'Necla tanár volt.'			

<i>Biraz</i>	<i>yorgun-</i>	-d-	-um
meglehetősen	fárad-	PAST	COP/1SG
'Meglehetősen fáradt voltam.'			

A jövő idő jele a *-cak* toldalék (amely *k* magánhangzó előtt *ğ*-vé válik), ezt követi a kopula, pl.

<i>Türk-</i>	<i>cağ-</i>	<i>üm</i>
Török	FUT	COP/1SG
'Török voltam.'		

Az uráli nyelvek jelen időben eredetileg alig használhattak kopulát. „Hogy ilyesmire igény volt talán már az uráli alapnyelvben is, mutatja a mordvin és a szamojéd névszók és adverbiumok predikatív ragozása” (vö. Hajdú 1966, 1987; Radics 1984: 272–273; Honti 2013: 17), pl.

mordvin:

<i>lomań-an</i>	'ember vagyok'	<i>lomań-t'ano</i>	'emberek vagyunk'
<i>lomań-at</i>	'ember vagy'	<i>lomań-t'ado</i>	'emberek vagytok'
<i>lomań-Ø</i>	'(ő) ember'	<i>lomań-t'</i>	'(ők) emberek'

(Keresztes 1990: 60)

Az állítmányi funkcióban szereplő névszók olyan személyre utaló morfé-mákat kapnak (az egyes szám 3. személy kivételével), amelyek megegyeznek az igei személyragokkal (vö. Honti 1993: 135). A névszói állítmány – akár igei személyragot, akár időjelet vesz fel – nem igei természetű szóként funkcionál ezekben a nyelvekben, tehát szófaji státusa érintetlen marad, éppen erre utal a „predikatív ragozás” terminus. A mordvin predikatív szuffixumok kialakulásáról, feltételezett koráról ld. Keresztes 2011.

4. A magyar nominális mondatok kialakulásáról

A nominális és a verbo-nominális mondatok kialakulásának körülményei-vel kapcsolatban két nézőpont ütközése követhető nyomon a szakirodalom-ban: (1) Simonyi és követői szerint a nominális mondatok a verbo-nomináli-sokból alakultak ki, tehát ősbibb és általánosabb lehetett a létige a névszói állítmány mellett, és csak idővel maradt el (Simonyi 1877, 1879, 1888–1890, 1895, 1918), (2) mások szerint épp ellenkezőleg: a nominális mondatok az eredetibb, ősbibb. Már a századfordulóra kialakult az az általános véle-mény, hogy „jelentő jelen idejű (egyes és többes) 3. személyű mondatokban

állítmányképes minden (ragozatlan) *név* (főnév, melléknév, névmás, számnév” (Veress 1890: 123). Klemm is azt állítja, hogy a nominális mondatok „ős-régi sajátságai a magyar nyelvnek, sőt közös finnugor sajátságnak bizonyulnak” (Klemm 1917: 266), és mind az igei, mind a névszói-igei állítmányok ebből (ti. a névszói állítmányból) fejlődtek ki a finnugor nyelvek külön életében (vö. Klemm 1956: 224). Az utóbbi időben megjelent történeti nyelvtanok megfelelő fejezetei (Benkő 1991; Kiss – Pusztai 2018) is ez utóbbi nézet mellett foglalnak állást: az uráli alapnyelvi mondat eredetileg tiszta típusú névszói állítmányt tartalmazó mondat lehetett (minden kiegészítő elem nélkül).

Az állítmányi szerepben lévő névszónak – amely minősítő vagy azonosító viszonyban állhatott az alannyal – az alaki jellemzője mindvégig a ragtalan (-Ø-ragos) alanyeset lehetett⁷ (akárcsak az alannak). Klemm feltételezése szerint (vö. 1956: 226) kijelentő mód jelen időben eredetileg nem használtak kopulát, állítmányi pozícióban csak névszó állt, pl. **én jó, *te jó, *ő jó* stb. Először kijelentő mód múlt időben, valamint feltételes és felszólító módban hatoltak be a névszói állítmány mellé a létige múlt idejű, feltételes és felszólító módú alakjai egyes és többes szám mindhárom személyében. Az uráli nyelvekben ugyanis – kevés kivételtől eltekintve (a mordvin és a szamojéd nyelvek) – nem volt szokás idő- és módjelet illeszteni névszóhoz. Helyette a létige múlt idejű, illetve feltételes és felszólító módú alakjait használták igésítésre. Ezek analógiás hatására aztán idővel kijelentő módban, jelen időben is megjelentek a létige megfelelő alakjai. A fejlődés menete tehát a következő lehetett:

<i>Én halász</i>	→	<i>halász valék / voltam</i>	→	<i>halász vagyok</i>
<i>Te halász</i>	→	<i>halász valál / voltál</i>	→	<i>halász vagy</i>
<i>Mi halászok</i>	→	<i>halászok valánk / voltunk</i>	→	<i>halászok vagyunk</i>
<i>Ti halászok</i>	→	<i>halászok valátok / voltatok</i>	→	<i>halászok vagytok</i>

Kijelentő mód jelen időben a létige – elveszítve ’létezés’-t kifejező fogalmi tartalmát – a személy-jelölésre szorítkozott, kopulává „fokozódott le”.

Mivel kijelentő mód jelen időben, egyes és többes szám 3. személyben eredetileg sem időjel, sem módjel, sem személyrag⁸ nem volt, így nem volt

⁷ Simonyi a névszói-igei állítmány névszói részét „állítmánykiegészítő alanyeset”-nek (később állítmányi névszónak [nomen praedicativum], állítmányi nominativusnak) nevezte, megkülönböztetésül az alanyi pozícióban lévő alanyesettől, és hatodik mondatrészként tárgyalta nyelvtanában (Simonyi 1877, 1879).

⁸ Az ige 3. személyében az időt, a módot zéró morféma jelöli. A személy jelölésére hivatott 3. személyű személyes névmás azért nem tudott agglutinálódni sem az egyes, sem a többes számban, mert ilyen esetben nemcsak 3. személyű névmás lehetett alany,

szükséges az állítmányi funkcióban lévő névszó mellé a létigének egyes és többes alakját kitenni az idő, mód és a személy jelölésére.

A névszói-igei állítmány (módot, időt, személyt jelölő) segédigei részeként az ősmagyarban sokáig feltehetőleg csak a létige alakjai fordultak elő, elsősorban ezeket használták az ómagyarban (és később is). A *lesz* 'válík valamivé' alakjai még az ősmagyarban kezdtek behatolni a létige ragozási sorába, majd – már mint a létigéhez tartozó formákból – a névszói-igei állítmányban segédige lehetett belőlük. A *marad* az ómagyarban vett fel segédigei funkciót: részint a *lesz* hatására, részint latin mintára. Az *(el)múlt* pedig az újmagyarban lépett a segédigék sorába ilyenféle szerkezetvegyülés eredményeképpen: *ötéves volt x öt évet múlt* → *ötéves múlt* (Kiss – Pusztai 2018: 168–170).

Rövidítések

1	első személy	NUM	számnév
3	harmadik személy	PAST	múlt idő
COP	kopula	PERS	személyes névmás
DEM	mutató névmás	PL	pluralis
FUT	futurum	PREDPART	predikatív partikula
INDEF	határozatlan	PRES	presens
INSTR	eszközhatározós eset	PRON	névmási elem
M	hímnem	SG	singularis
NOM	nominativus		

Irodalom

- Benkő Loránd (főszerk.) 1991: A magyar nyelv történeti nyelvtana I. Mondattan. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Elekfi László 1966: A predikatív viszony. *Magyar Nyelvőr* 90: 62–75.
- Farkas Vilmos 1991: A mondatot felépítő szerkezetek. In: Benkő 1991: 632–648.
- Gallasy Magdolna – Haader Lea – Horváth László 2018: Mondattörténet. In: Kiss – Pusztai 2018: 168–225.

hanem bármely más főnév is. Mindemellett a 3. személyű igealakok eredendően névszói természetűek, igenévi eredetűek, vö. pl. finn *menee* 'megy' < **menevä* 'menő' < **menepä* 'menő', ráadásul több finnugor nyelvben (pl. mordvin, cseremis) olyan 3. személyű alakjai vannak a létigének, amelyek valójában deverbális nomenek, és nem is feltétlenül az illető létige származékai. A magyarban is olyan kettősség van, mint a mordvinban és a cseremisben: *vagyon* > *van* (vö. Honti 2013: 9).

- Gugán Katalin – Csepregi Márta – Hegedűs Veronika 1999: Nem igei állítmányú mondatok a szurguti hantiban. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXX*: 133–155.
- Hajdú Péter 1966: Bevezetés az uráli nyelvtudományba. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Hajdú Péter 1987: Die uralischen Sprachen. In: Hajdú, Péter – Domokos, Péter, Die uralischen Sprachen und Literaturen. Akadémiai Kiadó – Helmut Buske Verlag, Budapest – Hamburg. 21–450.
- Hegedűs Rita 2000: A nominális mondatok funkcionális szempontból. *Hungarológia* 2/1–2: 215–222.
- Honti László 1993: A névszói állítmány alaktana az osztjákban. In: Sz. Bakró Marianne – Szij Enikő (szerk.), Hajdú Péter 70 éves. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 135–142.
- Honti László 2013: „Vanni vagy nem vanni” ’to be or not to be’, avagy létige és kopula az uráli nyelvekben. *Nyelvtudományi Közlemények* 109: 7–32.
- Kádár Edit 2004: Hány *van* van? In: Büky László (szerk.), A mai magyar nyelv leírásának újabb módszerei VI. Szegedi Tudományegyetem Általános Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 53–62.
- Kádár Edit 2011: A kopula és a nominális mondatok. *Nyelvtudományi Értekezések* 161. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kádár Edit 2019: A kopula és a nominális mondatok a magyarban. *Nyelvtudományi Értekezések* 161. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Keresztes László 1990: *Chrestomathia Morduinica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Keresztes László 2003: A mordvin névszó predikatív ragozása: ősi vonás vagy külön nyelvi fejlemény? In: Bakró-Nagy Marianne – Rédei Károly (szerk.), Ünnepi kötet Honti László tiszteletére. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 234–242.
- Keresztes László 2011: Bevezetés a mordvin nyelvészetbe. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- Keszler Borbála (szerk.) 2000: *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.) 2018: *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Klemm Imre Antal 1917: A *van* és a *vannak* úgynevezett kihagyása. *Magyar Nyelv* 13: 265–270.
- Klemm Imre 1956: A létige mondatbeli szerepe. In: Bárczi Géza – Benkő Loránd (szerk.), Emlékkönyv Pais Dezső hetvenedik születésnapjára. Akadémiai Kiadó, Budapest. 224–230.
- Radics Katalin 1984: Tipológiai és grammatikai jegyzetek a nominális mondatokról. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 15: 257–279.
- Simonyi Zsigmond 1877: *Magyar nyelvtan mondattani alapon I. Az egyszerű mondat és a szóképzés. A középiskolák I. oszt. számára*. Pest.
- Simonyi Zsigmond 1879: *Rendszeres magyar nyelvtan felsőbb osztályoknak és magánhasználatra*. Pest.

- Simonyi Zsigmond 1888–1890: A magyar határozók. Első kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Simonyi Zsigmond 1892–1895: A magyar határozók. Második kötet. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Simonyi Zsigmond 1895: Mondattani vázlatok. Nyelvtudományi Közlemények 25: 1–18.
- Simonyi Zsigmond 1918: Igeállítmány és névszói állítmány. Magyar Nyelvőr 47: 49–52.
- Stassen, Leon 1997: Intransitive predication. Oxford University Press, Oxford.
- Varga László 1981: A magyar névszói állítmány kérdéséhez. Nyelvtudományi Közlemények 83: 79–95.
- H. Varga Márta 2010: Hány *van* van? (a *van* funkciói). THL 2 – A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata 1–2: 186–193.
- Veress Ignác 1890: „Van” alak- és mondattana. Philológiai Közlemények, 2. pótkötet. 122–220.
- WALS = Haspelmath, Martin – Dryer, S. Matthew – Gil, David – Comrie, Bernard 2005: The world atlas of language structures. Oxford University Press, Oxford.
- Zaicz Gábor (főszerk.) 2006: Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

*

Morphological markers expressing the copula function

This paper studies non-verbal sentences in various languages, focusing on the copulas (also known as morphological markers, e.g. verbal elements, pronouns, verbal affixes, predicative suffixes, *particulae*) of the non-verbal sentences; on the presentation of the morphological features of the verbal elements; and on the licensing of their omission. Languages can be divided into two groups from the point of copula use: (1) languages using zero copula and (2) languages not using zero copula. According to the so-called Dummy Hypothesis (Stassen 1997), the copula can only be dropped in present tense, and mainly in third person singular. The use of zero copula is not a predictable feature of languages: it does not depend on language families, typological classes, or geographical closeness. Two hypotheses about the formation of the nominal predicate in Hungarian are also discussed.

The study is based on data collected from WALS 2005 and other papers.

Keywords: non-verbal sentence, nominal predicate, copula, dummy-hypotheses.

MÁRTA H. VARGA